

The article is devoted research of character of influence of factors of economic activity to structural changes in national economies of different levels of economic development.

Clarified directions of structural transformations in the economy and determined that the economic policy of openness generates additional advantages and possibilities of progressive economic growth.

Keywords: foreign economic activity, structure of the economy, import quota, export quota, international trade, degree of economic dependence on foreign trade.

ТАТЬЯНА ТКАЛИЧ

г. Николаев

ВЛИЯНИЕ ВНЕШНЕЭКОНОМИЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ НА СТРУКТУРУ ЭКОНОМИКИ СТРАН РАЗНОГО УРОВНЯ ЭКОНОМИЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ

В современном мировом хозяйстве внешнеэкономическая деятельность является важным фактором, который значительно влияет на динамику и устойчивость развития национальных экономик, формирование их структуры, эффективность функционирования.

Статья посвящена исследованию характера влияния факторов внешнеэкономической активности на структурные сдвиги в национальных экономиках стран различного уровня экономического развития.

Выяснено направления структурных преобразований в экономике и определено, что проведение экономической политики открытости формирует дополнительные преимущества и возможности прогрессивного экономического роста.

Ключевые слова: внешнеэкономическая деятельность, структура экономики страны, импортная квота, экспортная квота, международная торговля, степень зависимости экономики от внешней торговли.

Стаття надійшла до редколегії 30.05.2017

УДК 369.04

ТЕТЯНА ТКАЛІЧ, ВЛАДА МИХАЛЬЧУК

м. Миколаїв

vlada-vlada_1994@ukr.net

ФІНАНСУВАННЯ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ В УКРАЇНІ ТА КРАЇНАХ ЄС: ШЛЯХИ ПОДОЛАННЯ РОЗБІЖНОСТЕЙ

Соціальний захист посідає чільне місце в соціальній політиці. Як діяльність держави соціальний захист відноситься до одного з напрямів соціальної політики поряд із такими, як зайнятість населення, система охорони здоров'я, житлова політика, освіта тощо.

Стаття присвячена дослідженню проблем визначення обсягу фінансування соціального захисту і соціального забезпечення в Україні та використання методу допоміжних рахунків соціального захисту визнаного у європейській статистичній практиці.

З'ясовано на загальні проблеми фінансування соціального захисту населення в Україні та визначено напрями їх подолання.

Ключові слова: соціальний захист населення, фінансування соціального захисту та соціального забезпечення, державний бюджет, видатки бюджету.

Соціальний захист посідає чільне місце в соціальній політиці. Як діяльність держави соціальний захист відноситься до одного з напрямів соціальної політики поряд із такими, як зайнятість населення, система охорони здоров'я, житлова політика, освіта тощо.

В цілому виокремлюються два основні підходи до поняття «соціальний захист». Відповідно до першого підходу, соціальний захист трактується як широке поняття і стосується усієї соціальної сфери в державі. Соціальний захист у широкому розумінні включає

соціальну допомогу, соціальні гарантії, соціальне страхування, а також заходи активного характеру (політика зайнятості, боротьба з безробіттям). Іншими словами, це діяльність держави, спрямована на забезпечення процесу формування і розвитку повноцінної особистості, виявлення й нейтралізацію негативних факторів, що впливають на неї, створення умов для самовизначення й ствердження у житті.

Під соціальним захистом у вузькому сенсі розуміють у першу чергу певну, обмежену сукупність дій, спрямованих на надання допомоги під час життєвих негараздів.

Проблемам фінансування соціального захисту населення приділяли увагу закордонні та вітчизняні вчені такі, як: У. Беверидж, І. Бентам, Дж. Б'юкенен, А. Вагнер, В. Андрущенко, О. Васирик, О. Величко, В. Геєць, В. Козак, А. Шеремета та інші.

Метою статті є з'ясування розбіжностей та дослідження проблем в системі соціального захисту України та країн ЄС, визначення перспективних завдань та напрямків розвитку фінансового механізму забезпечення соціального захисту населення в Україні.

Бюджетні видатки на соціальний захист та соціальне забезпечення в Україні згідно чинного законодавства направляються на фінансування:

- соціального захисту у випадку непрацездатності;
- соціального захисту пенсіонерів;
- соціального захисту ветеранів війни та праці;
- соціального захисту сім'ї, дітей та молоді;
- соціального захисту безробітних;
- допомогу у вирішенні житлового питання;
- соціального захисту інших категорій населення;
- фундаментальних та прикладних досліджень і розробок у сфері соціального захисту;
- іншу діяльність у сфері соціального захисту [1].

Фахівці Ресурсного центру «Гурт» проаналізував існуючу систему соціального захисту в Україні, відмітили наступні недоліки. Різноманітні пільги, соціальні виплати та соціальні послуги в Україні безпосередньо пе-

редбачені у 58 законах та більше ніж 120 підзаконних нормативно-правових актах. Згідно з чинним законодавством в Україні існує близько 120 категорій пільговиків, з яких лише 45 визначаються за соціальною ознакою, а 57 – за професійною. Усі пільговики, в тому числі соціально незахищені категорії, мають право на більш як 120 видів пільг та понад 60 видів соціальних виплат [2].

Водночас експерти відмічають, що фінансування різних видатків здійснюється несистемно і не прозоро. Так, окремі видатки соціального характеру містяться, крім соціального захисту і соціального забезпечення, і в інших видаткових статтях бюджету, а саме: житлово-комунальне господарство, освіта, духовний і фізичний розвиток, охорона здоров'я, громадський порядок та охорона праці.

Таким чином, видатки соціального характеру можна знайти практично у кожній з видаткових статей зведеного бюджету, що включає показники державного та місцевих бюджетів. За таких умов реальний обсяг усіх соціальних видатків держави буде в 3–4 рази перевищувати той, що декларується за видатковою статтею «Соціальний захист та соціальне забезпечення» та не відповідає світовим та європейським статистичним стандартам.

У європейській статистичній практиці широко визнаним методом узагальнення, опису та аналізу фінансування національних систем соціального захисту, який є важливим для удосконалення їх діяльності є метод допоміжних рахунків соціального захисту. Розроблення допоміжних рахунків соціального захисту на даний час здійснюється в усіх країнах Європейського Союзу. Методологія складання допоміжних рахунків соціального захисту розроблена європейськими статистиками для забезпечення Європейської статистичної комісії співставними індикаторами щодо фінансових потоків, спрямованих країнами у цю галузь [3, 4–5]. Актуальність розроблення методології побудови допоміжних рахунків соціального захисту в Україні пов'язана з тим, що розвиток державної статистики передбачає гармонізацію національної системи показників з міжнародними стандартами на рівні, рекомендованому для статистичних служб країн – кандидатів на членство

в Європейському Союзі. В цьому контексті стратегічним пріоритетним напрямом діяльності Євростату в соціальній статистиці є систематизація та формування агрегованої інформації у вигляді соціальних рахунків охорони здоров'я, освіти, туризму, соціального захисту, науки і досліджень. На прикладі рахунку соціального захисту доведено значні аналітичні можливості допоміжних соціальних рахунків, які дозволяють простежити за тим, як використовуються ресурси відповідної галузі, вивчити моделі розподілу ресурсів, оцінити ефективність поточного використання ресурсів тощо.

Європейська система інтегрованої статистики соціального захисту (міжнародна абревіатура – ESSPROS) була розроблена наприкінці 70-х років Євростатом разом з представниками держав-членів Європейського союзу як відповідь на необхідність отримати певний інструмент для статистичного спостереження за соціальним захистом в країнах-членах ЄС.

Щоб побачити реальний обсяг видатків на сферу соціального захисту та соціального забезпечення в Україні, необхідно визначити ті з них, які на практиці фінансуються за ра-

хунок інших видаткових статей бюджету, але фактично спрямовуються на вирішення окремих питань у сфері соціального захисту та соціального забезпечення.

Використання єдиних методологічних підходів до побудови рахунку соціального захисту уможливлює співставність видатків на соціальний захист країн Європейського Союзу та України (рис. 1). Соціальні витрати, представлені як частка валового внутрішнього продукту, є визнаним критерієм, що характеризує ступінь державної відповідальності по підтримці певного стандарту життя найбільш вразливих верств населення. Під соціальними видатками розуміється надання громадськими чи приватними інституціями допомог та інших фінансових коштів домогосподарствам та окремим особам з метою забезпечення їх підтримки та зниження ризиків в певних обставинах, що погіршують їх життя [3, 6–7].

По країнах-членах ЄС витрати на соціальний захист у 2014 році розрізнялися більш ніж вдвічі.

Країни з найбільш високим співвідношенням витрат на соціальний захист до ВВП – Франція (34,3%), Данія (33,5%), Фінляндія (31,9%) та Нідерланди (30,9%) –

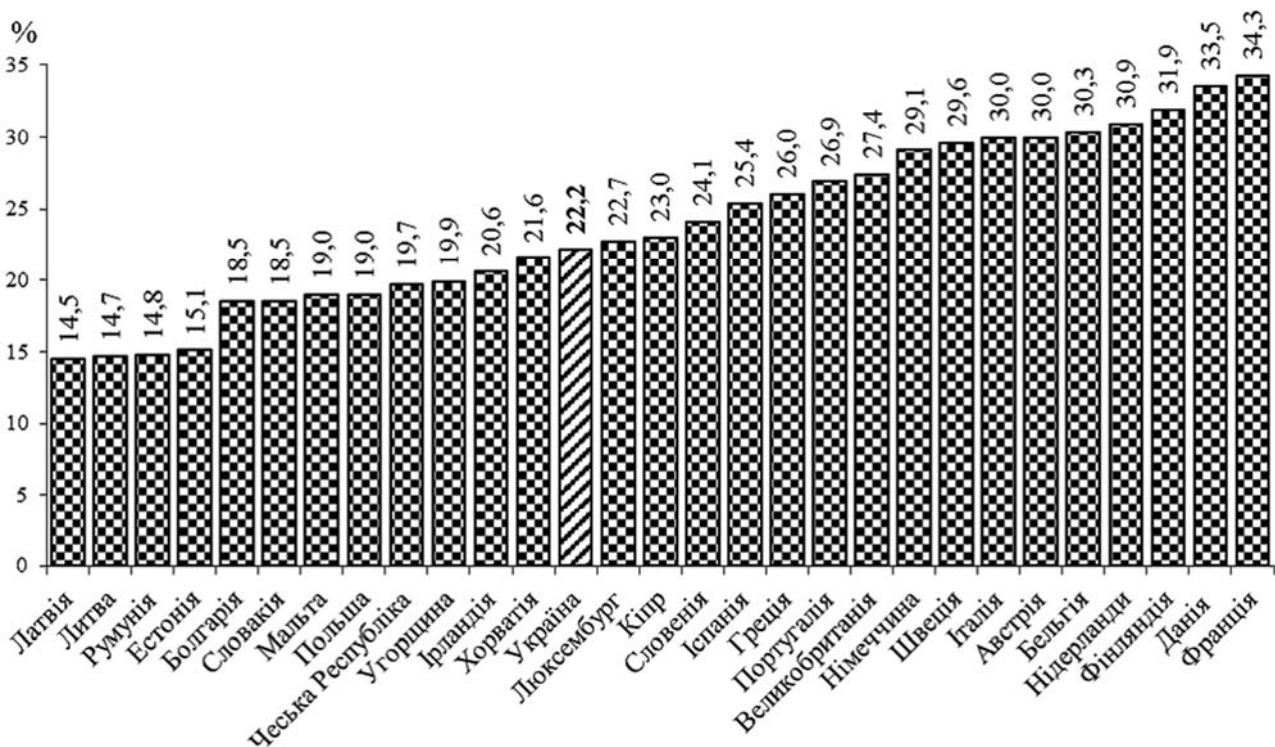

Рис. 1. Динаміка видатків на соціальний захист у країнах Європейського Союзу та Україні у 2014 році, у % до ВВП [3, 8]

витрачали на соціальні цілі вдвічі більше, ніж чотири країни із найнижчими значеннями цього співвідношення: Латвія (14,5%), Литва (14,7%), Румунія (14,8%) і Естонія (15,1%). В Україні цей показник у 2014 році становив 22,2% (у 2015 році – 20,5%). Ще більша різниця між країнами-членами ЄС за абсолютними показниками соціальних витрат на душу населення за паритетом купівельної спроможності (ПКС). Їх величина у 2014 році коливалась від 2323 євро в Румунії до 14894 євро у Люксембурзі. Якщо у Люксембурзі соціальні витрати становили 1241 євро на душу населення на місяць, то в Румунії та Болгарії вони становили 194 та 213 євро відповідно. Що стосується України, то витрати на соціальний захист на душу населення у 2014 році становили 1557 євро за ПКС, або 130 євро на місяць. Відмінності між європейськими країнами за рівнем витрат на соціальний захист лише частково можуть бути пов'язані з різним рівнем добробуту та цін, відображаючи, крім того, відмінності у системах соціального захисту, демографічних тенденціях, рівні безробіття, а також інших соціальних, інституціональних та економічних факторах.

Зокрема, відрізняється сама структура соціальних витрат по країнах Євросоюзу. Так, питома вага видатків на соціальні допомоги та виплати в 2014 році коливалась від 93,5% всіх соціальних витрат у Нідерландах до 99,0% у Великобританії та на Мальті. Адміністративні витрати коливались від 0,9% від загальних витрат на Кіпрі до 6,1% в Ірландії. Крім того, в окремих країнах доволі значна

частина коштів, направлених на соціальний захист, була віднесена на інші витрати: в Португалії – 3,7% та Литві – 3,0%. В Україні у 2014 році структура соціальних витрат виглядала таким чином: 98,3% – соціальна допомога (у 2015 році – 98,4%), 1,2% – адміністративні витрати (1,1%) та 0,5% – інші видатки (0,5%) [3, 10–11].

Основна частина соціальної допомоги надається незалежно від рівня добробуту, тобто без перевірки отримувачів на нужденність. В цілому по Європейському Союзу лише десята частина коштів, направлених на соціальний захист, була обумовлена рівнем добробуту її отримувачів. Відносно більше значення у 2014 році така соціальна допомога мала місце в Данії (35,7%) та у Ірландії (31,1%). В Україні у 2014 році лише 3,7% коштів (6,8% у 2015 році), направлених на соціальну допомогу, були обумовлені рівнем добробуту її отримувачів. Збільшення частки соціальної допомоги з перевіркою на нужденність у 2015 році пояснюється зростанням видатків на адресні соціальні допомоги – житлові субсидії та допомоги малозабезпеченим сім'ям.

Основна форма надання соціальної допомоги – грошові виплати та допомоги, тобто вони надаються у вигляді грошей і при цьому не потрібно ніякого звіту про їх фактичні витрати зі сторони отримувачів. До грошових виплат відносяться усі види пенсій, оплачувані лікарняні листи, сімейні та дитячі допомоги, допомоги малозабезпеченим сім'ям, по безробіттю тощо.

Таблиця 1

Динаміка видатків на соціальний захист за функціями в Україні [3, 10]

Видатки	2013 р.		2014 р.		2015 р.	
	млрд грн	%	млрд грн	%	млрд грн	%
Захворювання/ медичне обслуговування	64,0	18,1	55,7	16,1	65,1	16,2
Інвалідність	4,0	1,1	4,2	1,2	5,4	1,3
Похилий вік	226,8	64,0	226,6	65,5	257,3	64,0
Утриманці, що пережили годувальників	2,7	0,7	2,5	0,7	2,9	0,7
Сім'я/діти	39,7	11,2	38,9	11,2	37,4	9,3
Безробіття	6,4	1,8	5,4	1,6	6,3	1,6
Житло	6,8	1,9	6,9	2,0	19,1	4,8
Соціальна ізоляція	4,1	1,2	5,9	1,7	8,3	2,1
Усього допомоги соціального захисту	354,3	100	346,1	100	401,9	100

Загалом по Європейському Союзу у 2014 році у грошовій формі було представлено понад 60% усіх витрат на соціальний захист. Найбільш висока частка грошових виплат на Кіпрі (84,5%), в Греції (80,2%), та у Польщі (76,6%). В Україні у 2014 році 82,9% загальної суми допомоги соціального захисту було надано у грошовій формі (у 2015 році – 79,5%). Відповідно до представленої інформації, загальний обсяг видатків на сферу соціального захисту та соціального забезпечення в Україні є доволі значним навіть у порівнянні з розвинутими європейськими країнами. Разом з тим, попри значний обсяг соціальних видатків, якість соціальних послуг та інших заходів соціального захисту в Україні досі залишається відносно низькою порівняно з іншими країнами, а соціальні потреби найбільш вразливих категорій населення не задовольняються достатньою мірою. Соціальний захист охоплює усі види втручання з боку державних чи приватних організацій, метою яких є полегшення домогосподарствам та фізичним особам тягаря соціальних ризиків або потреб. Перелік ризиків або потреб, які можуть призвести до соціального захисту, відповідно до методології ESSPROS є таким :

1. Захворювання/Медичне обслуговування.
2. Інвалідність.
3. Похилий вік.
4. Утриманці, що пережили годувальників.
5. Сім'я/Діти.
6. Безробіття.
7. Житло.
8. Соціальна ізоляція [3, 9].

Даний перелік ризиків або потреб, з однієї сторони, обмежує об'єм соціального захисту сферами, які є найбільш доречними у європейському контексті, з іншої сторони він слугує інструментом для створення порівняної статистики у випадку, коли інституції, норми та соціальні традиції країн розходяться корінним чином. Різноманітні ризики та потреби визначають першочерговість об'єктів, на які призначено кошти та допомога, незалежно від законодавчих або інституційних структур, які стоять за ними. У цьому контексті зазвичай використовують термін функції со-

ціального захисту. Враховуючи вищевикладене, в табл. 1 представлена структура видатків на соціальний захист за функціями в Україні за 2013–2015 роки.

Основний обсяг соціальних виплат спрямовується на осіб пенсійного віку та медичне обслуговування.

Кошти, що направлені на допомогу у зв'язку з виходом на пенсію, складають значну частину витрат на соціальний захист у Європейському Союзі. Роль цієї статті витрат у 2014 році була особливо велика в Греції, Латвії та Румунії, де вони становили відповідно 55,0%, 50,7% та 50,4% від загального обсягу витрат на соціальний захист.

В Україні дана стаття витрат становить найбільшу частину на соціальний захист та має найбільшу вагу серед всіх європейських країн. У 2014 році витрати на функцію «Похилий вік» склали 65,5% всіх витрат на соціальний захист (14,3% від ВВП), а у 2015 році – 64,0% (12,9% від ВВП).

Допомоги на випадок хвороби та медичне обслуговування у 2014 році займали друге місце в Європейському Союзі за питомою вагою у загальному обсязі витрат на соціальний захист.

В Україні дана стаття також займає друге місце серед усіх видів витрат, але вона має нижчі показники навіть ніж у Греції та Данії. У 2014 році питома вага даної статті витрат складала 16,1% від усіх витрат на соціальний захист (3,5% від ВВП), у 2015 році – 16,2% (3,3% від ВВП).

Допомоги по інвалідності по Європейському Союзу суттєво відрізняються за країнами у структурі загальних видатків на соціальний захист. У Данії та Хорватії в 2014 році вони становили відповідно 12,9% та 12,2%, в той час як на Кіпрі та Мальті на ці цілі витрачається менше 4% всіх соціальних витрат (3,2% та 3,8% відповідно).

В Україні дана стаття витрат одна із найменших. Загалом у 2014 році на дану статтю витрат спрямовано 1,2% всіх витрат на соціальний захист або 0,3% від ВВП; у 2015 році – 1,3% або 0,3% від ВВП.

На підтримку сім'ї та дітей у 2014 році найбільше коштів було направлено у Люксембурзі та Ірландії (15,6% та 13,1% від

загального обсягу соціальних витрат). В той же час, в Нідерландах, Греції та Португалії на ці цілі було витрачено менше 5% всіх соціальних витрат.

В Україні у 2014 році дана стаття витрат займала третє місце за обсягом серед усіх статей видатків (11,2% від загальної суми видатків або 2,5% від ВВП). У 2015 році видатки становили 9,3% усіх затрат (1,9% від ВВП).

Найбільші відмінності між країнами-членами ЄС спостерігались за питомою вагою соціальних витрат, направлених на пом'якшення проблеми безробіття. Видатки на соціальний захист безробітних у 2014 році коливались від 13,8% у Ірландії та 11,6% у Бельгії від загальної суми витрат на соціальний захист до 1,3% у Польщі та 1,0% у Румунії.

Витрати України на проблеми безробіття також були незначні і склали у 2014 та 2015 роках по 1,6% від загальної суми витрат на соціальний захист або 0,3% від ВВП.

Допомоги на утриманців, що пережили події в Україні найбільше фінансувались у 2014 році у Польщі (10,3% від загальної суми витрат на соціальний захист), Греції (10,0%) та Іспанії (9,9%). Найменшими видатками на утриманців відзначилися Великобританія та Естонія, де вони не перевищували 0,5% від загальних витрат.

Україна у 2014 та 2015 роках витратила на дану статтю по 0,7% загальних видатків на соціальний захист, що склало 0,2% від ВВП у 2014 році та 0,1% у 2015 році.

Відносно невеликі кошти в Євросоюзі направляються на вирішення житлових проблем. У 2014 році найбільші видатки на житло були зафіксовані у Великобританії (5,1%), в той же час як у Греції, Португалії, Литві та Болгарії на ці цілі було виділено менше 0,1% загального обсягу соціальних витрат. Витрати України, на відміну від 2014 року, коли вони становили 2,0% загальних видатків на соціальний захист (0,4% від ВВП), у 2015 році збільшились за рахунок суттєвих витрат держави на програму житлових субсидій і становили 4,8% від сукупних витрат на соціальний захист (1,0% від ВВП).

Витрати на соціальну ізоляцію в Євросоюзі у 2014 році були найменшою статтею видатків. Тільки Кіпр, Нідерланди та Данія витра-

тили відповідно 5,2%, 5,0% та 4,3% на цей вид соціального захисту. Більшість країн витрачали в середньому по 2% від загальних витрат, а Хорватія, Латвія, Португалія, Ірландія, Польща, Німеччина, Італія, Естонія, Угорщина та Греція витратили на цей вид соціального захисту менше 1% загальних видатків.

В Україні витрати на соціальну ізоляцію є також однією з найменш фінансованою статтею видатків на соціальний захист. Разом з тим, слід зазначити зростання витрат на цю функцію – якщо у 2013 вони становили лише 1,2% то у 2014 році видатки на соціальну ізоляцію зросли до 1,7%, а у 2015 році до 2,1% від загальних витрат на соціальний захист.

В наш час існують два різноспрямовані вектори розвитку існуючої системи соціального захисту та соціального забезпечення в Україні.

По-перше, послідовне відтворення громіздкої та фінансово невідповідної системи пільг і соціальних виплат зі збереженням неефективної розгалуженої системи пільг і соціальних виплат зі збереженням неефективної розгалуженої мережі державних закладів соціального захисту, що відповідає традиціям та підходам радянської моделі. Це призводить до унеможливлення коректного порівняння фінансування соціального захисту в Україні та країнах ЄС.

По-друге, впровадження нових, більш ефективних та економічно обґрунтованих форм і видів соціального захисту, яке супроводжується розвитком мережі закладів соціального обслуговування на рівні громад, що відповідає Європейській моделі та міжнародним стандартам.

Список використаних джерел

1. Соціальний захист та соціальне забезпечення [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.minfin.gov.ua/news/bjudzhet/socialnij-zahista-socialne-zabezpechennja>.
2. Актуальний стан та проблеми діючої системи соціального захисту в Україні [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://gurt.org.ua/news/recent/3803/>.
3. Національні рахунки соціального захисту (НРСЗ) у 2015 році: Статистичний бюлетень / Державна служба статистики України. — К., 2017. — 133 с.

TETIANA TKALICH, VLADA MYHALCHUK
Mykolaiv

FINASUVANNYA SOCIAL PROTECTION IN UKRAINE AND EU COUNTRIES: WAYS TO OVERCOME DIFFERENCES

Social protection holds a prominent place in social policy. As the activities of the State Social Protection refers to one of the areas of social policy, along with such as employment, health care, housing policy, education and so on.

The article is devoted to the problems of determining the amount of funding for social protection and social security in Ukraine and subsidiary accounts using the method recognized social protection in the European statistical practice.

It was found urgent problems of financing social protection in Ukraine and the directions of their solution.

Keywords: social protection, funding of social protection and social security, state budget spending budget.

ТАТЬЯНА ТКАЛИЧ, ВЛАДА МИХАЛЬЧУК
г. Николаев

ФИНАНСИРОВАНИЕ СОЦИАЛЬНОЙ ЗАЩИТЫ В УКРАИНЕ И СТРАНАХ ЕС: ПУТИ ПРЕОДОЛЕНИЯ РАЗНОГЛАСИЙ

Социальная защита занимает ведущее место в социальной политике. Как деятельность государства социальная защита относится к одному из направлений социальной политики наряду с такими, как занятость населения, система здравоохранения, жилищная политика, образование и тому подобное.

Статья посвящена исследованию проблем определения объема финансирования социальной защиты и социального обеспечения в Украине и использования метода вспомогательных счетов социальной защиты признанного в европейской статистической практике.

Выявлены насущные проблемы финансирования социальной защиты населения в Украине и определены направления их преодоления.

Ключевые слова: социальная защита населения, финансирование социальной защиты и социального обеспечения, государственный бюджет, расходы бюджета.

Стаття надійшла до редколегії 28.05.2017